

MUZEUL, UN POSIBIL VECTOR FORMATIV ÎN DOMENIUL INDUSTRIILOR CREATIVE. STUDIU DE CAZ. ROM(A)NOR INTERFERENCES

The Museum, a Possible Formative Vector in the Field of Creative Industries. Case Study. ROM(a)NOR Interferences

Rareș Ioan DINA
Corina DINA

ABSTRACT

In recent years, the connection between creativity, culture, innovation, and economic growth has become an essential focus of cultural policies in Romania and the European Union. The expectations and preferences of cultural consumers have evolved over the last 30 years, leading museums to adapt their strategies. It has become necessary for museums to diversify and expand their offers by emphasizing collective experiences, integrating participatory elements, highlighting educational roles, and preserving cultural identities. The „Dimitrie Gusti” National Village Museum has adopted this vision to become an influential educational entity promoting well-being. As part of this effort, the museum implemented the ROM(a)NOR Interferences project, supported by the EEA Grants 2014-2021 under the RO-Culture Program. This project aimed to promote and revitalize the cultural heritage of the Roma ethnic group through museology and social inclusion, with the goal of improving the situation of the Roma population. Among the project’s initiatives were seven training and initiation courses in creative industries and entrepreneurship, in which 140 Roma individuals participated. These courses included training in artisan skills such as metalworking, floristry, woodworking, weaving, jewelry making, and entrepreneurship.

Key-words: museum education, traditional crafts, artisan skills, Roma minority, creative industries, cultural entrepreneurship

<https://doi.org/10.61789/rm.2024.04>

În ultimii ani, legătura intrinsecă dintre creativitate, cultură, educație, inovare și creștere economică a reprezentat o componentă importantă a politicilor culturale din România și Uniunea Europeană. Ținând cont și de faptul că în ultimii 30 de ani profilul, atitudinea și așteptările consumatorului uzual de cultură s-au modificat, muzeele au fost obligate să-și modifice strategiile¹, devenind spații dinamice de dialog și co-creare, încurajând vizitatorii să se implice activ și să creeze propriile lor înțelesuri².

Nu poate fi negat faptul că muzeele sunt o parte importantă a infrastructurii educaționale a comunității, cu o lungă istorie de oferire a unor experiențe de învățare prin expoziții, activități și programe diverse. Totuși, pentru a menține ridicat interesul societății față de ele, precum și pentru a păstra dorința și intenția comunităților de a se bucura de resursele lor, de a le utiliza și a le întreține, muzeele trebuie să răspundă unor provocări semnificative, unele cu atât mai importante în zonele care trec prin tranziții socio-politice rapide sau conflicte. Merită menționat în acest sens volumul „Museum Education in Times of Radical Social Change”³, în cadrul căruia sunt analizate situațiile diferite cu care se confruntă educatorii muzeali din nouă țări. Exemplele includ eforturile Bosniei în urma prăbușirii Iugoslaviei socialiste și a războiului care a devastat muzeele din Sarajevo, tranziția Sloveniei de la socialism la democrație, unde programele muzeale au trebuit să evolueze pentru a răspunde noilor nevoi ale societății, colaborarea dincolo de granițele actuale în Balcani și muzeele ca platforme pentru rezolvarea conflictelor și dialog. Abordările propuse ilustrează modul în care muzeele pot contribui la viața democratică, diversitate culturală, pluralism civic și reconciliere⁴.

O parte dintre problemele notate, printre care finanțarea limitată, relevanța într-o lume saturată de media, nevoia unor politici culturale coerente sau tranziția de la socialism la democrație se regăsesc și la baza nevoii de inovare a strategiilor educaționale în cadrul muzeal din România. Ca atare, a devenit necesară dezvoltarea și diversificarea ofertei specifice, în special prin promovarea experienței colective, integrarea dimensiunii participative și prin accentuarea rolului educațional și de protejare a identităților culturale.⁵

Mai mult decât atât, avansul noilor tehnologii și creșterea globalizării împun promovarea imaginației, a capacității de a crea și a inova, în contextul în care valorile imateriale generează din ce în ce mai mult valori materiale⁶. Industria creativă reprezintă un sector economic care se bazează pe utilizarea creativității, cunoștințelor și abilităților pentru a genera bunuri și servicii care au valoare

1 A se vedea, printre alții: Hein (1998); Hooper-Greenhill (2007); Marstine (2006).

2 Mörsch, Sachs, Sieber (2017).

3 Mandic, Roberts (2012).

4 Vezi și Convenția UNESCO privind protecția și promovarea diversității expresiilor culturale (2005), Convenția UNESCO pentru salvagardarea patrimoniului cultural imaterial (2003), Declarația universală privind diversitatea culturală (2001).

5 Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale (1995), Strategia Sectorială în Domeniul Culturii și Patrimoniului Național pentru perioada 2014-2020, p. 229.

6 Cartea verde *Eliberarea potențialului industriilor culturale și creative*, 2010, p. 2.

culturală și economică. Acest sector este diversificat și cuprinde o gamă largă de activități și profesii, care variază de la artă și design la media și tehnologie (arte vizuale, muzică și artele spectacolului, cultură și patrimoniu, media și publicitate, design, literatură și editare, tehnologie și inovație). Industriile creative sunt importante pentru că generează venituri semnificative și creează locuri de muncă (contribuție economică), promovează diversitatea culturală și contribuie la identitatea națională (impact cultural), dar și stimulează inovația și gândirea creativă în domeniile conexe.

Muzeul Național al Satului „Dimitrie Gusti” și-a asumat această viziune, încercând să devină un factor educațional viabil, generator de bunăstare. Una dintre acțiunile desfășurate în această direcție a fost proiectul predefinit ROM(a)NOR Interferences, implementat cu sprijinul financiar al Granturilor SEE 2014-2021 în cadrul Programului RO-Cultura, ce a avut ca scop promovarea, valorificarea și revitalizarea patrimoniului cultural specific etniei rome, prin muzeologie și incluziune socială, în vederea îmbunătățirii situației populației de etnie romă⁷. Printre activitățile propuse în acest sens, s-au numărat și șapte cursuri de instruire/inițiere în industriile creative și antreprenoriat, la care au participat 140 de persoane de etnie romă.

În urma consultărilor cu diferiți membri ai comunității rome, am ales cursuri relevante pentru cultura și patrimoniul imaterial al acestora: confecționer artizanal de obiecte de uz casnic și decorativ din metal, florar decorator, confecționer artizanal de obiecte de uz casnic și decorativ din lemn, țesător manual, bijutier artizanal, competențe antreprenoriale. Muzeul Satului s-a raliat, astfel, viziunii propuse în *Strategia Națională a Guvernului României de incluziune a cetățenilor români aparținând minorității rome pentru perioada 2022-2027*, respectiv incluziunea prin dezvoltarea și valorizarea capitalului uman, social și economic, precum și combaterea prejudecăților și oricărui forme de excluziune a cetățenilor români aparținând minorității rome⁸.

7 Proiectul ROM(a)NOR Interferences și-a propus revitalizarea moștenirii culturale a romilor din România. În acest sens, am cercetat patrimoniul lor cultural în vederea identificării unor elemente tipice de arhitectură vernaculară. Pe baza cercetărilor, o gospodărie specifică cu inventar complet a fost reconstruită în Muzeul Satului (gospodăria lui Lazăr Năftănăilă din Calbor, jud. Brașov, cel care a fost președintele primei asociații rome din România – Societatea Înfrățirea Neorustică, 1926, precum și fondatorul primului ziar al romilor „Neamul țigănesc”, 1934). Cele 900 de bunuri culturale mobile dobândite au fost conservate și/sau restaurate de specialiștii muzeului. Pentru a prezenta patrimoniul cultural imaterial într-un mod inovator, adaptat cerințelor secolului al XXI-lea, am amenajat o clădire de patrimoniu etnografic construit (Șura din Vișeu de Mijloc, jud. Maramureș), augmentată prin aplicații de realitate virtuală, inteligență artificială și alte mijloace media. În același timp, tot complexul expozițional a fost completat de panouri cu diverse fotografii istorice colorizate digital. O altă componentă importantă a proiectului s-a concentrat pe capacitatea populației rome prin dezbateri, activități de training și evenimente publice. Pe lângă cursurile prezentate în acest articol, și meșterii romi au fost formatori în cadrul unor ateliere tematice dedicate elevilor. Tinerii au avut, astfel, ocazia să învețe cum să confecționeze diverse obiecte din lemn, sticlă și metal. În paralel, în muzeu s-au organizat cinci târguri cu demonstrații de muzică, dans și meșteșuguri rome.

8 *Strategiei Guvernului României de incluziune a cetățenilor români aparținând minorității rome pentru perioada 2022-2027*, pp. 9-11.

Analiza contextului

Dintre minoritățile etnice din România, cea romă ocupă un rol aparte. Potrivit recensământului din anul 2021, în țară trăiesc 14.8 milioane de români (77.6%), un milion de maghiari (5.25%) și 569.477 de romi (2.98%)⁹. Aceste procente înregistrate de Institutul Național de Statistică sunt însă înșelătoare: studiile sociologice apreciază că numărul real al romilor se situează între 1.5 și 2.5 milioane de persoane; la nivel european, documentele Comisiei Europene pornesc de la premisa unui număr de 1.850.000 romi¹⁰. În pofida politicilor oficiale de integrare a minorității rome, în societatea românească se manifestă încă o puternică discriminare la adresa acesteia, nu doar din punct de vedere etnic, ci și social. Aceasta este cauzată de lipsa de cunoaștere a istoriei, a modului tradițional de viață și a specificității culturale a romilor. Victime ale rasismului, ale robiei până la jumătatea secolului al XIX-lea, dar și ale politicilor de izolare și exterminare etnică în secolul XX, istoria lor este cel mai adesea necunoscută¹¹. Originea indiană a romilor și traseul relativ al migrației lor spre Europa au fost stabilite științific cu ajutorul lingvisticii comparate în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea. Romii sunt amintiți în Țara Românească în 1385, în Transilvania în jurul anului 1400, iar în Moldova în 1428. Un număr considerabil de documente din secolele al XIV-lea și al XV-lea confirmă înrobirea lor la scurt timp după sosirea în țările române. Între anii 1843 și 1856, robia lor a fost abolită treptat prin legi diferite emise pentru robii statului, ai mănăstirilor, respectiv ai particularilor. Perioada celui de-a doilea război mondial reprezintă un alt reper tragic al istoriei romilor din România. Din cei circa 25.000 de romi deportați în Transnistria, circa 11.000 au murit din cauza condițiilor inumane de viață la care au fost supuși (frig, foamete, boli precum dizenteria sau tifosul exantematic)¹².

Pe de altă parte, stereotipurile negative privind identitatea lor sunt încă extrem de prezente în mentalitatea și discursul românilor, moștenindu-se din generație în generație. În 1837, Mihail Kogălniceanu nota: „(...) *Viața nomadă e necesară țiganului ca peștelui apa și ca paserii aerul (...). El e leneș și preferă sărăcia lucie: el nu face nimic mare, fură, deși nu lucruri mari, ci numai haine și hrană. Toți țiganii sunt murdari, murdăria pare a fi născută cu dânșii, cămașa le e necunoscută, ei n-au decât zdrențe, totuși se cunoaște că și ei gustă gătelile de dantele și împletiturile peștrițe și cârpite (...). Țiganii în genere sunt lași și tâlhari la drumul mare, dar fricoși.*”¹³ Același Mihail Kogălniceanu rememora îndurerat: „*Chiar pe ulițele orașului lași, în tinerețile mele, am văzut ființe omenești purtând lanțuri la mâini sau la*

9 <https://www.recensamantromania.ro/rezultate-rpl-2021/rezultate-definitive/> (10 iunie 2024)

10 *Strategia Națională a Guvernului României de incluziune a cetățenilor români aparținând minorității rome pentru perioada 2022-2027*, p. 25.

11 Vezi Achim (1998), Fraser (2017), Furtună (2019), Ionescu (2022), Nastasă-Matei (2015), Petcuț (2015).

12 Furtună, Grigore (2012), Ionescu, Neacșu, Costache, Furtună (2016).

13 Kogălniceanu (1837).

picioare, ba unii chiar coarne de fier aninate de frunte și legate prin coloane împrejurul gâtului. Bătăi crude, osândiri la foame și la fum, închidere în închisori particulare, aruncați goi în zăpadă sau în râuri înghețate, iată soarta nenorociților țigani!” Aproape 200 de ani mai târziu, în anul 2015, „doar o treime dintre cetățenii români ar accepta ca un rom să le fie rudă/prieten, 41% coleg la locul de muncă, 48% să trăiască în aceeași scară de bloc, 55% dintre cetățeni se declară de acord cu dreptul romilor de a locui în România”¹⁴.

În altă ordine de idei, nivelul de educație scăzut persistă și astăzi în rândul populației rome, așa cum o atestă statisticile oficiale din ultimii 10 ani. Lipsurile educaționale se reflectă în mod direct în bugetul familiilor, deoarece procentul romilor care au un loc de muncă stabil este semnificativ mai mic în raport cu populația majoritară¹⁵. Raportul EU-MIDIS II din anul 2016 arăta că ratele de muncă remunerată pentru romii cu vârsta între 20 și 64 de ani sunt de 43%, mult sub media UE de 70% în anul 2015. Același raport din anul 2018 indică faptul că 80% dintre romi trăiau sub pragul sărăciei în România. Tot în 2018, un studiu IRES arată că 52% dintre romi aveau venituri sub 1.500 lei (circa 325 euro), comparativ cu 24% dintre români, doar 15% aveau venituri peste 2.000 lei (circa 435 euro), comparativ cu 52% din populația majoritară. Actualitatea problematicei a devenit tot mai acută în contextul situației excepționale reprezentată de pandemia de COVID-19, care i-a afectat disproporționat pe romii provenind din comunități vulnerabile.

Nu în ultimul rând, este necesară continuarea păstrării, cercetării, dezvoltării și promovării patrimoniului cultural rom și a identității rome, prin intermediul producției culturale rome. Stimularea potențialului creativ al comunității rome și încurajarea expresiilor culturale specifice contribuie la afirmarea culturii acestei minorități atât de vitregite de-a lungul timpului. Se promovează, astfel, dialogul cultural, cunoașterea reciprocă și integrarea socială, componente esențiale ale diversității culturale, așa cum este definită de către UNESCO¹⁶.

Neamuri și meșteșuguri rome – scurtă privire

Un element crucial al identității minorității rome este reprezentat de meșteșugurile pe care membrii comunității le practică din cele mai vechi timpuri¹⁷. În fapt, în cadrul acestei minorități, criteriul socio-ocupational depășește importanța strict economică, având relevanță identitară – delimitarea neamurilor rome. Printre acestea, amintim: fierari, căldărari, argintari, ceanari, tinichigii, rudari-lemnari, cărămidari, spoitori, spătari, pielari, cocalari, florari etc.

14 Nastasă – Matei (2015), p. 48.

15 Informații preluate din *Strategia Națională a Guvernului României de incluziune a cetățenilor români aparținând minorității rome pentru perioada 2022-2027*, p. 17.

16 *Declarația universală privind diversitatea culturală*, UNESCO, 2001.

17 Pentru noțiuni generale, vezi Achim (1998); Banu (2011); Chelcea (1944); Fraser (2017); Grigore, Petcuț, Sandu (2003); Ionescu (2022); Petcuț (2015); Stoienescu (2014).

Foto 1. Căldărari romi (MS 51980)
(Arhiva Muzeului Național al Satului „Dimitrie Gusti”)

Căldărarii realizau și reparau diverse tipuri de vase din aramă, precum tăvi, tigăi, căni, oale, ibrice, tuciuri pentru mămăligă, găleți pentru apă, căldări pentru fiert mâncarea, alambicuri pentru poverne. Ei creau și vase cu valoare ritualică, ca de pildă cazanul de botez sau căni pentru agheasmă, utilizând cupru, tablă galvanizată, aluminiu, aramă, fontă sau inox. Produsele se realizau prin bătaia cu ciocanul pe o nicovală înfiptă în pământ, materialul fiind anterior încălzit la foale. Alte unelte folosite erau: foarfece, clești, compas, dorn, ciocan de lemn, dălți etc.

Foto 2. Meșter argintar rom
(MS 9975)
(Arhiva Muzeului Național al Satului
„Dimitrie Gusti”)

Proveniți din rândul robilor domnești nomazi, *argintarii* erau în trecut cunoscuți ca „zlătari” sau „inelari”. Ei au fost percepuți permanent ca meseriași de înaltă clasă. Așa cum sugerează și numele, materialul de bază pe care îl prelucrau era argintul, în trecut adunat din nisipurile și aluviunile apelor. Utilizau, totuși, și alama, alpacua sau cuprul. Din acestea, ei confecționau bijuterii, obiecte de podoabă (inele, cercei, cruciulițe, brățări, broșe, clame de păr, diademe, nasturi, casete etc.), obiecte de cult (sfeșnice, icoane, rame pentru icoane, clopote, candelă, cădelnițe, cruce etc.), precum și obiecte de artă decorativă (tacâmuri, veselă).

Foto 3. Meșter rudar lucrând o albie
(MS 8587)
(Arhiva Muzeului Național al Satului
„Dimitrie Gusti”)

Foto 4. Florăreasă romă
(MS 12565)
(Arhiva Muzeului Național al Satului
„Dimitrie Gusti”)

Rudarii constituie un caz aparte pentru etnografi, în mare parte din cauza propriului discurs identitar, întrucât originea lor ca neam reprezintă o controversă (romi sau non-romi). Ei realizau multe obiecte din lemn, precum copăi, linguri, spatule, rotițe, fuse, scăunele, mese, făcălețe. Lucrau cu unelte metalice specifice, făurite de către fierari: topoare, bârzi, tesle, scoabe, burghie. Unii dintre ei aveau un strung, la care lucrau fuse și făcălețe. Printre meșterii rudari, făceau parte și împletitorii care prelucrau stuful, papura sau răchita pentru a confecționa rogojiși, coșuri de nuiele, panere, mături și alte obiecte de uz gospodăresc.

Un neam aparte de romi se consideră și *florarii*. Meșteșugul era învățat în familie, copiii florăreselor petrecându-și copilăria în florării alături de mame și învățând de la acestea secretele designului floral. Florarii se ocupau cu crearea și comercializarea aranjamentelor florale în vase, coșuri sau boluri, și realizarea buchetelor din flori tăiate, celofan, ierburi ornamentale și alte plante. Printre acestea, predomină trandafirii, crinii, gerbera, sau garioarele. Unii vindeau și flori în ghivece sau confecționau coronițe pentru Crăciun și Paște, cocarde sau butoniere pentru nunți. De Anul Nou, ei realizau și Sorcovele din hârtie colorată. Existau și florarii care s-au specializat în realizarea de coroane și jerbe pentru înmormântări.

Foto 5. Fierar rom din Slobozia
Mândra, 1958 (MS 7742)
(Arhiva Muzeului Național al Satului
„Dimitrie Gusti”)

Fierăritul este aproape fără excepție asociat etniei rome atât în documentele secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea, cât și în cercetările recente. Fierarii lucrau cea mai largă gamă de produse necesare

Foto 6. Realizarea cărămizilor în Drăguș, jud. Brașov, 1929 (MS 2536)
(Arhiva Muzeului Național al Satului „Dimitrie Gusti”)

societății, de la uneltele agricole la uneltele meșteșugărești, de la mijloace de transport la construcția de locuințe. De cele mai multe ori, tot ei erau implicați în potcovit și rotărit. Printre uneltele folosite în fierărie, se numără: clești, ciocane, nicovală, menghină, pilă, caiele.

Foto 7. Gravură Spoitor Rom, Theodor Aman¹⁸
(Muzeul Theodor Aman)

Meseria de cărămidar este și ea considerată tradițională și specifică

din punct de vedere etnic romilor, chiar dacă cei care o mai practică sunt tot mai puțini. „Cărămizile țigănești” au fost la mare căutare în secolul al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea, ca urmare a dezvoltării accelerate și a nevoii de noi construcții în țările române. Fabricarea cărămizilor avea un caracter sezonier, fiind condiționată în primul rând de vreme.

Foto 8. Cocalar rom (MS 11608)⁸
(Arhiva Muzeului Național al Satului „Dimitrie Gusti”)

Spoitorii sunt cei care se ocupau în trecut de spoirea (cositorirea) vaselor. Seminomazi, călătorind în căruțe cu coviltir trase de bivolițe, ei erau printre cele mai sărace comunități de romi. După colectivizarea forțată impusă de regimul comunist în anii 1950, cei mai mulți dintre ei au devenit agricultori.

Cocalarii erau cei care realizau diverse obiecte din oase de animale (piepteni, ornamente, mânere etc.) Meșteșugul este în mare măsură dispărut întrucât, odată cu industrializarea, produsele lor nu au mai fost căutate.

18 https://clasate.cimec.ro/Detailiu_en.asp?tit=gravura-Aman-Theodor-Spoitor&k=0A2D5F44988649E292F5F3F45F6F619C.

Cursurile de instruire

Ținând cont de nevoile subliniate anterior (combaterea discriminării, sprijinirea cercetării, conservării și promovării patrimoniului cultural rom, respectiv creșterea gradului de ocupare a romilor în concordanță cu cerințele pieței), Muzeul Național al Satului „Dimitrie Gusti” a organizat în perioada octombrie – noiembrie 2023 șapte cursuri gratuite de formare în industria creative și antreprenoriat.

Acestea au fost pregătite de către experți cu competențe și expertize în domeniul propus: meșterul căldărar Traian Căldărar din Brateiu, jud. Sibiu; florarii David Marilena și Manole Nistor din București; meșterul rudar Dumitru Linguraru din Izvoru Bîrzii, jud. Mehedinți; meșterul căldărar Victor Clopotar Senior din Brateiu, jud. Sibiu; meșterul popular Flori Buia din Bogați, jud. Argeș și formatorul Florentina Fekete-Müller. Aceștia au realizat suporturile de curs și s-au preocupat de asigurarea aprovizionării corespunzătoare, necesare pregătirii practice.

Durata unui curs a fost de 40 de ore, dintre care 10 de teorie și 30 de practică. Primele două ore în fiecare zi au fost de teorie, urmate de 6 ore de practică. Fiecare grupă a avut 20 de cursanți, proveniți din județele Sibiu, Galați, Dâmbovița, Argeș, Vrancea, Mureș, Ialomița, Călărași, Teleorman, Ilfov și Municipiul București. În total, 140 de cetățeni români de etnie romă (52 femei și 88 bărbați) au beneficiat de instruire, participanții având libertatea să opteze în funcție de interese și abilități. Este important de subliniat și faptul că cinci dintre cei șapte lectori au fost de etnie romă.

Cursurile au avut certificare internă. Cursanții au primit la final un certificat de absolvire emis de Muzeul Național al Satului „Dimitrie Gusti”. Acesta a fost condiționat de lipsa absențelor (cu excepția celor întemeiate) și de realizarea unui produs, dintre cele propuse de lectori (vase din aramă, bijuterii, aranjamente florale, obiecte decorative de lemn, țesături miniaturale, planuri de afaceri).

I. Confecționer artizanal de obiecte de uz casnic și decorativ din metal

Lectorul Traian Căldărar le-a vorbit cursanților atât despre vechimea unui meșteșug transmis din generație în generație și înțeles ca mod de trai, artă și identitate, cât și despre elemente tehnice precum materia primă necesară și alegerea ei, uneltele de bază (nicovală, foarfecă, ciocan, ciocan de lemn, compas, dorn și șină) sau tehnicile de lucru (analiza necesarului, măsurarea, croirea produsului, formarea, călirea și decălirea). Nu în ultimul rând, s-a discutat despre calitățile unui meșter bun, între care migala, răbdarea și atenția la detalii joacă un rol aparte. Ucenicii au putut realiza o gamă variată de produse, de la veselă – căni de apă, de cafea, tigăi de diferite dimensiuni, ibrice de cafea, cazane și căzănele, ceaune, cești, ceainice, cuțite linguri, carafe, forme de prăjituri, până la vase, sfeșnice sau scrumiere decorate.

Competențele avute în vedere au fost: pregătirea metalului pentru realizarea produselor, proiectarea produselor, prelucrarea metalului, confecționarea elementelor componente ale produselor, asamblarea elementelor, decorarea și finisarea produselor, întreținerea echipamentelor de lucru, valorificarea produselor.

Foto 9. Aspecte de la cursul Confectioner artizanal de obiecte de uz casnic și decorativ din metal (fotografii ROM(a)NOR Interferences)

Foto 10. Aspecte de la cursurile Florar decorator (fotografii ROM(a)NOR Interferences)

II. Florar decorator (două serii)

Sub deviza „Dumnezeu a iubit florile și a inventat sufletul. Omul a iubit florile și a inventat vaza” (Jacques Deval), lectorii David Marilena (maestră florăreasă) și Manole Nistor (asistent florar) i-au purtat pe cursanți într-o călătorie creativă de explorare a artei florale. S-a vorbit atât despre principiile stilului modern - culoare, dimensiune, proporție și echilibru, libertate și tehnici de aranjare, precum și despre pregătirea florilor și a foliajului, materiale și unelte necesare (celofan, burete floral, foarfecă, bandă florală, panglici satin, sârmă florală, vase de sticlă, pietriș, pământ, suculente). Ucenicii au învățat să replanteze o plantă, să realizeze buchete și aranjamente florale, dar și terarii cu suculente (mici ecosisteme în boluri de sticlă care reprezintă o variantă ideală de a aduce un colț de natură în casă). Seria a doua s-a adresat comunității rome din Corbeanca, desfășurându-se la Casa Tineretului din comună.

Competențele avute în vedere au fost: aprovizionarea cu materii prime și materiale specifice, depozitarea florilor, pregătirea materialului vegetal și a florilor tăiate necesare pentru realizarea aranjamentelor florale, realizarea aranjamentelor / structurilor florale, valorificarea produselor florale realizate, promovarea serviciilor de design floral.

Foto 11. Aspecte de la cursul Confecționer artizanal de obiecte de uz casnic și decorativ din lemn (fotografii ROM(a)NOR Interferences)

III. Confecționer artizanal de obiecte de uz casnic și decorativ din lemn

Lectorul Dumitru Linguraru a subliniat importanța acestui meșteșug transmis din generație în generație în familiile de rudari-lingurari și care a apărut din necesitatea dezvoltării nivelului de trai (construcții de case, unelte, obiecte de uz casnic), a depozitării alimentelor (trunchiuri de copac scobite) și, nu în ultimul rând, a transportului de materii și materiale (căruțe, roți, șei etc.). S-au discutat tipurile de materiale lemnoase folosite (teiul, salcia, pluta, stejarul, salcâmul), dar și caracteristicile lemnului (esență, fibră, culoare, aromă), uneltele și ustensilele de bază (securi, bardă, fierăstrău, joagăr, cuțite, dălți, ciocane); tehnicile de lucru, dar și calitățile unui meșter bun (atenția, răbdarea, conexiunea cu lemnul, iscusința). Ucenicii au învățat cum se realizează o gamă variată de produse, de la veselă (platouri, farfurii, castroane, linguri, pahare) până la obiecte de înfrumusețare a gospodăriei (stâlpi ornamentali, stâlpi de porți, garduri, ornamente de grădină etc.).

Competențele avute în vedere au fost: proiectarea obiectelor, asigurarea necesarului de materii prime, pregătirea materialului lemnos, prelucrarea manuală a lemnului, îmbinarea elementelor, ornamentarea și finisarea pieselor, aplicarea straturilor protectoare, verificarea calității obiectelor confecționate.

IV. Bijutier artizanal

Bijuteriile au constituit din cele mai vechi timpuri un mod de exprimare a frumosului și a statutului social. Fie că erau realizate din materiale organice (colți de animale, pene, pietre, oase de pește, scoici, piei de animale), din pietre prețioase și semiprețioase sau metale scumpe, bijuteriile au urmat cursul istoriei și trecerea de la o epocă la alta. Dincolo de scopul estetic, au avut ca scop să arate bogăția, rangul, apartenența sau afecțiunea față de o anumită persoană. În prezent, ele ocupă un loc aparte în viața noastră, de la accesorii care ne completează ținuta vestimentară, la obiecte de artă, care își găsesc locul în colecțiile unor galerii de artă.

Foto 12. Aspecte de la cursul Bijutier artizanal (fotografii ROM(a)NOR Interferences)

Foto 13. Aspecte de la cursul Țesător manual (fotografii ROM(a)NOR Interferences)

Acestea sunt doar câteva dintre elementele discutate de către lectorul Victor Clopotar din Brateiu cu ucenicii săi. S-a mai vorbit și despre elemente tehnice, precum spațiul de lucru, uneltele și materialele, tehnici de lucru, etape și proceduri, marketing și valorificare. Ucenicii au învățat să realizeze cercei, brățări, inele, pandantive sau lănțișoare, într-o varietate de modele și forme.

Competențele avute în vedere au fost: proiectarea bijuteriilor, asigurarea necesarului de materii prime, pregătirea și prelucrarea manuală a materialelor, îmbinarea elementelor, ornamentarea, aplicarea straturilor protectoare, verificarea calității bijuteriilor confecționate.

V. Țesător manual

Meșteșugul țesutului este o îndeletnicire străveche, rezervată prin excelență femeilor, care se ocupau în cadrul industriei casnice textile cu toate operațiunile necesare prelucrării fibrelor textile: torsul lânii, cânepii și bumbacului, obținerea borangicului, vopsirea firelor, urzitul, năvăditul și țesutul. În principal, cu ajutorul războiului de țesut, ele dădeau naștere la scoarțe, covoare, lăicere, păretare, așternuturi de pat și fețe de masă, dar și la piese de costum popular (cămăși, marame, brâie, fote, catrințe și ițari). Acestea sunt doar câteva din informațiile cu caracter

Foto 14. Aspecte de la cursul Competențe antreprenoriale (fotografii ROM(a)NOR Interferences)

general discutate de lectorul Flory Buia cu ucenicele sale. Cursantele au mai învățat și despre pregătirea spațiului de lucru, unelte, materie primă (selecție, caracteristici), etape de lucru, produse și valorificare. Ele au realizat semne de carte, bete și alte țesături miniaturale.

Competențele avute în vedere au fost: noțiuni cu privire la istoria meșteșugului - războiul de țesut; caracteristicile materiei prime; tehnica de lucru în războiul vertical și năvădirea în războiul de bete; designul de produs - util și estetic; cunoașterea legislației referitoare la sănătatea și securitatea în muncă; noțiuni de marketing, valorificarea produselor.

VI. Competențe antreprenoriale

Lectorul Florentina Fekete-Müller le-a vorbit cursanților despre leadership și calitățile unui lider performant, formele de organizare a unei afaceri, viziune, misiune și obiective, managementul resurselor umane, plan de afaceri și analiză SWOT. Nu în ultimul rând, s-a discutat despre comunicare și marketing.

Competențele avute în vedere au fost: leadership – leader versus manager; afacerea – forme de organizare juridică; misiunea și viziunea unei companii; descrierea afacerii; noțiuni privind resursele umane – formarea echipei; instrumente de analiză – SWOT; marketing și comunicare; planificare financiară: elemente de contabilitate – noțiuni introductive; realizarea unui plan de afaceri; prezentarea de business.

Merită menționat și faptul că un număr semnificativ dintre produsele realizate de cursanți au intrat în patrimoniul Muzeului Național al Satului „Dimitrie Gusti”. Este vorba de 115 piese, reprezentând ceaune, tigăi, fărașe și alte vase din aramă, seturi de bijuterii (cercei, inele, verighete, brățări), sculpturi în lemn, semne de carte, bete și alte țesături miniaturale. Mai mult decât atât, o parte dintre ele sunt expuse în prezent în cadrul expoziției „Romii din România. Povestea noastră”, recent inaugurată în muzeu în Șura din Vișeu de Mijloc, jud. Maramureș (25 aprilie 2024). Considerăm că o astfel de acțiune îi capacitează în plus pe cursanții proiectului, aceștia devenind într-un sens „purtători de cuvânt” ai minorității rome.

Foto 15. Produsele realizate de cursanți în expoziția „Romii din România. Povestea noastră” (fotografii ROM(a)NOR Interferences)

Concluzii

Meseriile bazate pe meșteșuguri tradiționale precum prelucrarea lemnului, prelucrarea cuprului, țesutul, prelucrarea metalelor prețioase, realizarea aranjamentelor florale se încadrează din ce în ce mai mult în sfera **industriilor creative**, fiind recunoscute nu doar pentru valoarea lor culturală, ci și pentru potențialul economic. Aceste meșteșuguri, prin transformarea tehnicilor tradiționale în produse moderne și inovatoare, contribuie la dezvoltarea economiei culturale, stimulând antreprenoriatul creativ și oferind noi oportunități de piață¹⁹.

În ceea ce privește **formarea și certificarea competențelor** în aceste domenii, pot fi dezvoltate programe de formare profesională și cursuri care să permită celor interesați să dobândească abilități recunoscute oficial. Astfel de programe pot oferi calificări care să le permită meșteșugarilor să își comercializeze produsele în mod profesionist și să acceseze finanțări sau sprijin pentru dezvoltarea propriilor afaceri. În același timp, certificarea competențelor asigură o standardizare a calității produselor, crescând astfel încrederea consumatorilor. Totuși, acest demers oficial se află într-un echilibru sensibil cu **modul tradițional de transmitere** a meșteșugurilor, care a fost, de secole, de la maestru la ucenic, în comunități restrânse, prin practică directă. Această metodă tradițională pune accent pe învățarea tacită și pe valorile culturale transmise de generațiile anterioare. Integrarea formării și certificării oficiale în acest proces poate aduce beneficii, dar trebuie să fie atent echilibrată pentru a nu dilua autenticitatea și specificitatea acestor meșteșuguri, esențiale pentru identitatea culturală. Astfel, inițiativele moderne trebuie să valorifice și să respecte această moștenire culturală unică.

19 Merită menționat și proiectul *Restaurarea și revitalizarea monumentului istoric Casa Artelor - Centru de activități și resurse regionale (C.A.R.R.)* dezvoltat de Muzeul ASTRA din Sibiu. Prin expoziții, ateliere, cursuri și alte activități educaționale, proiecte comunitare axate pe interactivitate și socializare, ASTRA a propus măsuri concrete pentru a spori competitivitatea meșterilor tradiționali pe piața muncii și a îmbunătăți transferabilitatea cunoștințelor și abilităților lor.

Prin cursurile oferite, ne-am propus să contribuim la îmbunătățirea calității pregătirii romilor în vederea accesului la ocuparea locurilor de muncă în domeniul patrimoniului cultural și asigurarea sustenabilității pe termen lung prin crearea condițiilor pentru dezvoltarea activităților profitabile de către aceștia. În plus, ne-am dorit să încurajăm o nouă viziune asupra artei meșteșugarilor romi, văzută ca o activitate de viitor pentru tineri și dezvoltată în conformitate cu cerințele pieței naționale și internaționale a secolului XXI.

Sperăm că noile competențe dobândite vor facilita apariția unor oportunități de angajare și menținere la locul de muncă, în vederea asigurării unor venituri suficiente pentru acoperirea costurilor de trai, la un nivel economic decent. Proiectul ROM(a)NOR atestă rolul esențial pe care îl pot juca muzeele în această direcție, explorând valențele muzeului ca instituție culturală și educațională dinamică.

BIBLIOGRAFIE

- Achim, Viorel. 1998. *Țigani în istoria României*. București: Editura Enciclopedică.
- Banu, Oana. 2011. *Moștenitură din moștenitură am făcut meseria asta. Meșteșugurile tradiționale rome: realități economice și construcții identitare. Studiu socio-antropologic*, proiect Romano-Kher.
- Chelcea, Ion. 1944. *Țigani din România*. Monografie etnografică. București: Editura Institutului Central de Statistică.
- Fraser, Angus. 2017. *Țigani. Originile, migrația și prezența lor în Europa*. București: Editura Humanitas.
- Furtună, Adrian-Nicolae. 2019. *Sclavia romilor în Țara Românească. Fragmente de istorie socială. Vânzări de copii / Donații. Căsătorii. Cereri de dezrobire*, Editura Centrului Național de Cultură a Romilor, București.
- Furtună, Adrian-Nicolae, Grigore, Delia. 2012. *De ce nu plâng?... Holocaustul romilor și povestea lui adevărată. Deportarea romilor în Transnistria: mărturii, studii, documente*.
- Grigore, Delia, Petcuț, Petre, Sandu, Mariana. 2003. *Istoria și tradițiile romilor*. București: Editura RO Media.
- Hein, George. 1998. *Learning in the Museum*. Londra și New York: Routledge.
- Hooper-Greenhill, Eilean. 2007. *Museums and Education in the 21st Century*. Londra și New York: Routledge.
- Ionescu, Vasile. 2022. *Romii – o istorie culturală. A doua abolire și imperativul etic al recunoașterii*. Cluj-Napoca: Editura Institutului pentru Studiarea Minorităților Naționale.
- Ionescu, Vasile, Neacșu, Mihai, Costache, Nora, Furtună, Adrian-Nicolae. 2016. *O Samudaripen. Holocaustul romilor. România. Deportarea romilor în Transnistria. Mărturii-Documente*, Centrul Național de Cultură a Romilor, București.
- Kogălniceanu, Mihail. 1837. *Esquisse sur l'histoire, les moeurs et la langue des Cigains connus en France sous le nom de Bohémiens, suivi d'un recueil de sept cents mots cigains*. Berlin.
- Marstine, J. 2006. *New Museum Theory and Practice: An Introduction*. Oxford: Blackwell Publishing.

- Mandic, Asja. Roberts, Patrick. 2012. *Museum Education in Times of Radical Change* în „Journal of Museum Education”, vol. 37, nr. 3. Londra și New York: Routledge.
- Mörsch, Carmen. Sachs, Angeli. Sieber, Thomas (edit.). 2017. *Contemporary Curating and Museum Education*. Bielefeld: transcript Verlag.
- Nastasă – Matei, Irina. 2015, *Romii din România: identitate și alteritate. Manual auxiliar didactic*. Cluj-Napoca: Editura Școala Ardeleană.
- Petcuț, Petre. 2015. *Romii: sclavie și libertate. Constituirea și emanciparea unei categorii etnice și sociale la nord de Dunăre: 1370-1914*. Editura Centrului Național de Cultură a Romilor.
- Cartea verde *Eliberarea potențialului industriilor culturale și creative* (2010).
Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale (1995).
Convenția UNESCO pentru salvagardarea patrimoniului cultural imaterial (2003).
Convenția UNESCO privind protecția și promovarea diversității expresiilor culturale (2005)
Declarația universală privind diversitatea culturală (2001).
Strategia Guvernului României de incluziune a cetățenilor români aparținând minorității rome pentru perioada 2022-2027.
Strategia Sectorială în Domeniul Culturii și Patrimoniului Național pentru perioada 2014-2020.
Declarația universală privind diversitatea culturală, UNESCO, 2001.
Rezultate Recensământul Populației 2021. <https://www.recensamantromania.ro/rezultate-rpl-2021/rezultate-definitive/> (10 iunie 2024)

Rareș-Ioan DINA,
director administrativ
Muzeul Național al Satului „Dimitrie Gusti”
coordonator al Secției Expoziția permanentă în aer liber
rare.s.dyna@gmail.com

Dr. Corina DINA,
Istoric
costea.i.corina@gmail.com